

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA
EMAKEELE SELTS

EMAKEELE SELTSI AASTARAAMAT

Peatoimetaja Mati Erekt

54
2008

Teaduste Akadeemia Kirjastus
Tallinn 2009

Emakeele Seltsi aastaraamat 54 (2008) /
The Year Book of the Estonian Mother Tongue Society 54 (2008)

Toimetuskolleegium: Riho Grünthal (Helsinki), Cornelius Hasselblatt (Groningen),
Tuomas Huomo (Turku/Tartu), Arvo Krikmann (Tartu),
Helle Metslang (Tartu), Karl Pajusalu (Tartu), Raimo Raag
(Uppsala), Kristiina Ross (Tallinn), Seppo Suhonen (Helsinki),
Urmas Sutrop (Tallinn/Tartu), Lembit Vaba (Tampere),
Jüri Viikberg (Tallinn), Tiit-Rein Viitso (Tartu), Eberhard
Winkler (Göttingen)

Toimetuse peatoimetaja ja toimetaja:
Mati Erelt
Tiiu Erelt

Toimetuse aadress: Emakeele Selts
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn
telefon 6449331
e-post es@eki.ee

Trükk: trükikoda Pakett

ISSN 0206-3735

Emakeele Selts on asutatud 1920. aastal
Emakeele Seltsi aastaraamat ilmub 1955. aastast

Emakeele Seltsi aastaraamat on registreeritud *MLA Directory of Periodicals* (Modern Language Association, USA) ja *Linguistics & Language Behavior Abstracts* (LLBA, Cambridge Scientific Abstracts (CSA), USA) andmebaasides, Alalise Rahvusvahelise Lingvistide Komitee valikbibliograafias *Linguistic Bibliography Online* (BL Online). Täistekstid on elektrooniliselt Kesk- ja Ida-Euroopa teadusajakirjade andmebaasis *Central and Eastern European Online Library* (CEEOL).

Emakeele Seltsi aastaraamatu väljaandmist on rahaliselt toetanud riiklik programm „Eesti keel ja kultuurimälu (2009–2013)“.

© Emakeele Selts

SISUKORD

Tiina Alekõrs

Stilistiliselt markeeritud sõnavara Eesti päevalehtede uudistekstides 9
Stylistically marked vocabulary in the news of Estonian daily newspapers.....21

Reili Argus

Psühholingvistiline katse eesti keele objekti käändevahelduse omandamise uurimise meetodina.....22
Psycholinguistic experiment as method for the research of the acquisition of object case alternation in Estonian.....43

Mati Erelt

Prospektiiv ja retrospektiiv eesti keeles.....44
Prospective and retrospective in Estonian 53

Enn Ernits

Mihkel Veske uurimustest soome-ugri keelte morfoloogia vallas.....54
Concerning the studies by Mihkel Veske [Michael Weske] on Finno-Ugric morphology 71

Tiit Hennoste

Ei ole ja *pole* kasutus suulises spontaanses eesti keeles 72
Use of negative forms *ei ole* and *pole* in spontaneous Estonian interaction 93

Leelo Keevallik

Käskiv kõneviis nõustuvas voorus ja vastuste tüpologia.....94
Imperative in complying turns and the typology of answers.....106

KÄSKIV KÕNEVIIS NÕUSTUVAS VOORUS JA VASTUSTE TÜPOLOOGIA

LEELO KEEVALLIK

Annotatsioon. Käskiva kõneviisi ülesandeks on eesti keeleteaduses peetud väljendada vestluskaaslasele suunatud käsku, palvet, üleskutset või nõuet. Seda on käsitletud eelkõige naabruspaari esiliikmes kasutatava grammatilise vahendina. Käesolev artikkel vaatleb käskivat kõneviisi naabruspaari järelliikmes, kus ta väljendab nõustumist esiliikmes tehtud ettepanekuga. Alternatiivina minimaalsele *jah*-vastusele on verbikordusvastus iseseisvam tegevus, mis lisab nõustumisele sotsiaalset ja deontilist kaalu. Nähtus asetatakse tüpoloogilisse perspektiivi, kuna see tundub olevat osa üldisemast muustrist, mis võimaldab keeles verbikordusvastuseid. Artikkel juhib tähelepanu sellele, et verbi taaskasutus esineb laiemalt kui kirjanduses seni käsitletud üldkõnuse vastustes.

Võtmesõnad: pragmaatika, interaktiivne lingvistika, eesti keele grammatika, kajavastus, keeletüpoloogia, suhtlusjärjend, naabruspaar, järelliige, vastus

Käskiva kõneviisi ja käsklause ülesandeks on eesti keeleteaduses peetud vestluskaaslasele suunatud käsu, palve, üleskutse või nõude väljendamist (EKG II: 35, 174; Erelt, Metslang 2004; Metslang 2004). Seega on käskivat kõneviisi käsitletud peamiselt naabruspaari esiliikmes kasutatava grammatilise vahendina. Järgmine kõneleja peab seejärel esiliikmele vastama kas nõustumise või keeldumisega, millest saab naabruspaari järelliige. Samas on käskival kõneviisil eesti keeles ka teine lai kasutusala, just nimelt järelliikmena. Kõige tüüpilisema naabruspaari moodustab voorujärjend küsimus-vastus ning küsimuse vastusena võibki esineda käskiva kõneviisi vorm, nagu näites (1).

- (1)¹ P: kas ma võin sulle elistada üks: ee tunni aja pärast vä
(0,9)
E: elista

Muster kehtib nii ainsuses kui ka mitmuses, sõltuvalt kõnelejate lähedusastmest. Näide (2) pärineb telefonimüügivestlusest ning potentsiaalne klient vastab mitmuses.

- (2) M: =ehh kui soovite järsku nõu p- nõu pidada siis võibolla elistaksin teile omme tagasi
K: no elistage siis=

Neil juhtudel ei väljenda käskiv kõneviis kindlasti ei käsku, palvet, üleskutset ega nõuet. Pigem annab ta eelkõnelejale loa käituda vastavalt ettepanekule. Metslang (2004: 247) on sellelaadse kasutuse puhul märkinud, et käskiv funktsioon jääb siin tagaplaanile. Allolevas vaadeldaksegi, milliseid suhtlusfunktsioone täidab käskiv kõneviis naabruspaari järelliikmena suulises suhtluses. Ainestik on leitud esiteks autori telefonikõnede korpusest ja teiselt Tartu suulise kõne korpusest. Lõpuks püstitab artikkel hüpoteesi, et tegemist on osaga eesti keelele omasest laiemast pragmaatilisest muustrist, mis lubab järgnevates lausungites verbi taaskasutust. Sama muistri osaks on tüpoloogiliselt eripärane üldkõnuse kajavastus (Keevallik 2009).

Kui käsk lubab

Käskiva kõneviisi põhiline funktsioon järelliikmena on eelnevas voorus ette pandud tegevusega nõustumine. See tegevusettepanek on alati vormistatud 1. isikus ning puudutab esmaselt ettepaneku tegijat ennast. Näidetes (1) ja (2) pakuvad P ja M, et nad helistavad, ning allolevas näites (3) teatab E, et ta hakkab pastakat otsima.

- (3) E: .hh ega sa ei tea Veiko ja Ermeli: (.) telefoni või midagi=
V: =tean küll oota üks moment .hhhh

¹ Transkriptsioonimärgid: allajoonimine – rōhk; [peale] – pealeräägitud löik; = – voo-
rude ja sõnade kokkuhääldus; (halb) – halvasti kuuldav löik; (XX) – kuuldamatud
silbid; (.) – minipaus; (0,2) – paus millisekundites; : – venitus; @ – naerusilp;
naerune hääli; Q – tsiteeriv hääli; <eri> – eriline kvaliteet; .hh – sissehingamine; hh –
väljahingamine; . – langev intonatsioonikontuur; ? – tõusev intonatsioonikontuur;
, – jätkuintonatsioon; /---/ – samast voorust on midagi välja jäetud.

(1,5)
V: hm hmm hhh
E: mis oota ma otsin pastaka
V: otsi
(6,5)

Samas on kõigis kolmes näites ettepanekuga seotud ka vastaskõneleja. Näidetes (1) ja (2) soostuvad E ja K tulevikus vastu võtma telefonikõne, näites (3) lubab V vastaskõnelejal telefoni juurest lahkuda pastakat otsima ning võtab seega endale kohustuse oodata. Tegevusettepanek, mis justkui puudutab ainult kõnelejat ennast, on tegelikult sotsiaalselt tundlik tegevus, mis piirab ja määrab ka teiste osaliste võimalusi ja edasist käitumist. Käskivas kõneviisis vastus annab selleks loa ning nõustub implitsiitselt ettepanekuga kaasnevate piirangute ning tingimustega.

Mõnel puhul leiab ettepaneku sotsiaalne tundlikkus väljenduse sõnaselges ettevaatlikkuses. Nii näiteks võib tegevusettepaneku vormistadagi loa küsimisena, nagu näites (4).

(4) H: [kas ma võin sinu] numbri anda siis talle=
I: =a anna

Selliseid küsimusi on Metslang (1981: 30) käsitlenud kaalutlusküsimusena: „Kaalutleva üldkõneilause propositsioon tähistab sündmust, mida küsija (või keegi teine) võib korda saata. Küsimus annab vastajale õiguse tegutsemist lubada, soovida, käskida või keelata. [...] Küsimusalune propositsioon võib vormistuda ka modaalverbi *võima*, *pidama* või *tohtima* konstruktsioonina.” Kaalutlusküsimus ootab vastuseks soovitusi või käsku ning selle võib vormistada ka tingimuskõrvallausena (Metslang 1981: 31). Näide viimasest juhust oleks (5), kus äi teeb miniale ettepaneku külastuseks järgmisel päeval. Tingimuskõrvallause *kui lubate* pehmendab ettepanekut, millega nõustumine tähendab minia perele potentsiaalset tülil.

(5) I: a siis: järelkult te olete kodus
M: kodus jah
I: noh siis võib-olla ma külastan kui lubate
M: no külasta

Vormiliselt ei ole tegemist küsimuse, vaid väitlausega, kuid funktsionaalselt eeldab voor jaatavat või eitavat vastust (*lubame/ei luba*) ning on seega tõesti analüüsiv küsimusena. Samas ei käsitla vastaja M seda selles

näites üldküsimusena. Ta ei vasta mitte pehmendavale *kui*-kõrvallausele, vaid ettepanekule endale. Nii analüüsib ta eelneva vooru ettepanekuks, mitte küsimuseks. Käskivas kõneviisis vastused esinevadki regulaarselt ettepanekute järel, sõltumata eelneva vooru süntakilisest vormist. Ka näidetes (2) ja (3) oli tegemist väidete ja mitte küsimustega. Kõiki ülaltoodud näiteid ühendab aga sama tegevusjärjend:

A: tegevusettepanek ainsuse 1. isikus
B: nõustumine/lubamine käskivas kõneviisis (2. isik)

Seejuures B taaskasutab tavaliselt verbi, mis esines A voorus. Järjend on kasutatav nii jaatava kui ka eitava kõneliigi puhul (viimase kohta on toonud näite ka Metslang 2004: 248), nõustuvat vooru väljendab lihtsalt alati sama polaarsus. Näites (6) taotleb E toetust oma otsusele edasise käitumise osas. L reageerib alguses minimaalse partikliga, kuid pärast E küsimust *ekssole ju* annab eitavas vormis nõustuva vastuse. Verb on käskivas kõneviisis.

(6) E: no ja: ja, siis ta ütles et ta ei tea ja, ühesõnaga: eee .h mina sellel teemal enam juttu üles ei võta.=
L: =mmmh,
E: ekssole ju.
L: no ära võta muidugi.=

Korratud verb võib lisaks olla reduplitseeritud nagu näites (7), kus tütar raporteerib emale oma plaane kodust ära olla ja koera valvata kuni tolle peremehe saabumiseni. Ema soostub reduplitseeritud vastuse abil.

(7) L: t omme õhtuni ma (XX) ilmselt olen veel siin, tal tuleb täitsa õhtu ilja see lennuk.
E: jaa ole ole, (0,5) [ma elistan sulle jälle.]

Reduplitseeritud vastused on kasutusel juhtudel, kui eelnev voor otseselt luba ei küsi (Keevallik, ilmumas). Tütar ülalolevas näites pigem jutustab oma elust kui taotleb ema luba. Näidetes (1–5) oli ettepanek selgelt seotud ka vastaskõneleja elu või tegutsemisvõimalustega, näiteks tulevase külastuse või telefonikõne näol. Näites (3) sundis ettepanekuga nõustumine vastaskõnelejat ootama ja näites (6) küsib esimese vooru kõneleja oma vestluskaaslaselt sõnaselgelt nõu. Kuid näites (7) ei puuduta täiskasvanud tütre plaan otseselt ema elu. Seega ei ole loa andmine esiplaanil ja ema reduplitseeritud vastus markeerib pigem tegevuse soosimist.

Perifeerselt esineb sama kasutust ka reduplitseerimata vormidega. Näites (8) õhutab V tagant vestluskaaslase lubadust helistamine meeles pidada.

- (8) V: nunuu. aga igal=jul elistage mulle sellepärast=et ma nagu olen olemas täitsa.
H: mhmh .hh aga: homme sis näeb.
V: omme sis näeb.
H: püian meesles pidada.
V: no: püia.

Kuna samamoodi on võimalik vastata erinevas süntaktilises vormis voo-
rudele, osutub kõnelejate jaoks sellises järjendis oluliseks mitte eelneva
vooru konkreetne süntaks, vaid tegevuse tüüp, ettepanek. Süntaktiliselt
võivad ettepanekud võtta väga erineva kuju, nt dialoogides M: *las ma
üllatan*. – P: *aa, sa üllata mind*, või *Luba mul need [kummikud] natu-
keseks ajaks jalga panna!* – Hea küll, *eks pane* siis. (viimane näide on
lasteraamatust „Laura ja tema uued kummikud“). Tähtis on, et nad kõik
käivad 1. isiku kohta.

Kui on tegemist sellise ettepanekuga, on üheks positiivse vastuse
variandiks eelkõneleja kasutatud verb käskivas kõneviisis, kas üksi või
pikema lausungi osana. Ka lihtsalt tulevase tegevuse raporteid ja lubadusi
võib soovivalt vastu võtta ja tagant õhutada käskiva kõneviisiga. Käski-
val kõneviisil on väljaspool naabrusepaari esiliikme positsiooni hoopis
teistsugused funktsioonid kui esiliikmena, kus ta kehastab käsku, palvet,
nõuet vms. Mitte-esiliikmena väljendab ta eelkõige lubamist, nõustumist,
soostumist või tagantõhutamist. Grammatiliste kategooriate kasutus ja
täendus on tihedalt seotud vestlusjärjendi ja läbiviidava tegevusega.

Alternatiivid käskivale kõneviisile

Loomulikult on vestlejal igas voorus valida mitme keelelise võimaluse
vahel. Nii ka ettepanekutele vastamisel. Vaadake mõningaid neist
eesmärgiga paremini defineerida käskiva kõneviisi eripära. Üks kõige
tavalisemaid vastuseid ettepanekule on partikkel *jaa/jah* (Kasterpalu 2005:
881, 885-886). Näide (9) on väga sarnane ülalolevate näidetega (1) ja (2),
näide (10) näitega (3) ja näide (11) näitega (4), kuid vastuseks on kõigil
juhtudel partikkel *jah* ja mitte verbikordus.

- (9) M: ahhaa .hh no selge m- ma elistan siis võibolla aasta lõpul siis tagasi
kuskil.
L: jah,=
(10) T: ee oodake, ma lähen toon selle numbri.
H: jah,
(11) M: õhtul mul: v ss võin sinna elistada vä.
L: jah,

Partikkel *jaa/jah* on vastus, mis esineb väga paljudes järjendipositsioo-
nides. Ta ei ole leksikaalselt sobitatud eelneva vooriga ning väljendab
ettepaneku järel pelka nõustumist, mis võib isegi olla mehaaniline. Alter-
natiivina universaalsele *jah*-vastusele, on verbikordusvastus iseseisvam
tegevus, mille tähendus ei olene ainult eelnevast voorust, nagu see partikli
puhul on. *Jah* aktsepteerib lihtsalt eelnevas voorus tehtu, kuid verb esitab
terve propositsiooni. Kuigi ka partikkel väljendab nõusolekut, on välja
õeldud verbil hoopis teine deontiline kaal, sest sellega teostab kõneleja ise
lubaduse või nõustumise. Peale selle on verbikordusvastus leksikaalselt
sobitatud just nimelt konkreetse eelneva vooriga, näidates sellest arusaam-
mist ja tehes vastuseks vajaliku grammatilis-pragmaatilise analüüsi.

Sotsiaalselt on suur vahe, kas minia ütleb külastusettepaneku vastuseks
jah või *külasta* (näide 5). Esimene aktsepteerib äia õeldu, teine teostab
peaaegu et kutsumise. Andes rohkem kui minimaalselt nõustuva vastuse,
teeb vestluses osaleja midagi rohkemat kui pelk nõustumine (Stivers 2005).
Verbikordusega markeerib kõneleja oma suuremat osalust eelmises voorus
kirjeldatud tegevuses, mitte ainult ei nõustu sellega. Ettepaneku vastuvõtu
puhul näitab verbikordus, et kõneleja võtab omalegi vastutuse. Isegi kui
eelmine kõneleja vaid oma tegevusplaane kirjeldab, võib ema käskiva
kõneviisiga reageerides näidata, et tal on teatud õigus tütre plaane heaks
kiita (näide 7). Samuti nagu telefonikõnet ootav sõber markeerib, et ta
on meelepidamisest vägagi huvitatud (näide 8). Võrreldes minimaalse
partiklivastusega, markeerib täiuslikum verbivastus oma õigust või huvi
kõne all oleva tegevuse suhtes.

Tegevusettepanekule saab veel reageerida teistegi partiklitega, nagu
mhmh-tüüpi keelendid või *okei*. Neid võib ka omavahel kombineerida,
mis tugevdab veelgi nõustumist (näited 12 ja 7). Järgnevas näites (12)
loetleb E piimatooteid, mida ta P jaoks kõrvale paneb, nii et tegemist on
taas ettepanekuga.

- (12) E: jah. h ja: Merevaiku ka võtan.
P: mts a võta jaa. mhmh.

Kõnelejad ei edasta vesteldes vaid infot kõige efektiivsemal viisil, vaid tegelevad ka pidevalt omavaheliste õiguste ja kohustuste jagamisega. Nagu ülalolevast näha, võib 1. isikus väljendatud tegevus toimida ettepanekuna, mille osas vastaskõnelejal on võimalik näidata oma seisukohta.

2. ja 3. isikus vormistatud ettepanekuga nõustumine

Verbi taaskasutus esineb kõigis isikutes vormistatud ettepanekujärgendites, nii et tegemist on üldisema muustriga. Isikust johtuvalt kasutatakse aga nõustumiseks erinevaid kõneviise. Kui näiteks tegevusettepanek on ise 2. isikus, siis on 1. isikus nõustuv vastus ikka kindlas kõneviisis (näide 13). Kui ettepanek haarab ka kõneleja enda, on vastus samuti kindlas kõneviisis (näide 14). Näites (13) pakub L lahendust suhte probleemile, näites (14) lehitsevad sõbrannad kokaraamatut.

- (13) L: [küsi ta käest siis], [lihsalt] m:is ta arwab.
E: [tähe-]
E: jaa, (.) justnimelt küsin. /---/

- (14) M: vaataks [mingit] magusat vä.
K: [mhmh]
K: no vaatame, millega üliõpilane maiustada võiks.

Järgendiskeemid oleksid siis vastavalt:

- A: tegevusettepanek ainsuse 2. isikus
B: nõustumine/lubamine kindlas kõneviisis (1. isik)

- A: tegevusettepanek, mis puudutab kõiki kohalolijaid
B: nõustumine/lubamine kindlas kõneviisis (mitmuse 1. isik)

Ettepanekud 1. ja 2. isikus ammendavadki tavalisemad võimalused, sest 3. isikus tehtud ettepanekutega on vestluses osalejal vaid erakordsetel juhtudel võimalik nõustuda või nendeks luba anda. 3. isikus ettepanekuga pigem joondutakse, st järgmine kõneleja võtab eelkõnelejaga sama seisukoha tegevuse vajalikkuse suhtes. Aga sedagi saab teha käskivas kõneviisis. Üks juhtum on toodud näites (15) ja puudutab kellegi kolmanda isiku tulekut peole. Tegevusettepanek kuu peale käia on küll metafoorne, aga

sellegipoollest saab sellele nõustuvalt vastata käskiva kõneviisi 3. pöörde vormiga (nagu selle on defineerinud EKK 2007: 282).

- (15) E: no siis vaatame. (.) tuleb s on ästi, ei tule käigu kuu peale.
L: ei no mingi p- muidugi ära jama taga.=

Näites (16) on probleemiks, kas jumalateenistus lõpetatakse piisavalt vara, et jõuluetendus saaks alata.

- (16) E: no teeme nii et lõppeb. ütleme et tehku rut@em.
A: jah, tehku ruttu.

Vestluse osalusstruktuurist olenevalt on niisiis olemas ka järjendimuster:

- A: tegevusettepanek kolmanda(te) isiku(te) kohta
B: ettepanekuga joondumine käskiva kõneviisi 3. isikus

Tegevusettepanekutele saab eesti keeles regulaarselt vastata, korrates ettepanekus esinevat verbi sobivas pöördes. 2. ja 3. isikus nõustuva või joonduva vastuse andmiseks tuleb aga kasutada käskivat kõneviisi. Sellel on muu hulgas lubatavuse modaaltähendus ning ta taotleb, et adressaat sündmuse teoks teeks (EKG II: 174–176). Tingivas kõneviisis väljendatud situatsioon kehtib soovitatavana, mitte tegelikuna (reaalsushinnang), aga siiski võimalikuna (EKG II: 183–184). Just seepärast sobib ta nõustuma tegevusettepanekutega, mis puudutavad kõnelejat vaid kaudselt. Teiste inimeste tulevase tegevusega saab suhestuda ainult selle irreaalsust markerides, samas kui omaenda tegevuse eest võib kõneleja võtta vastutuse kindlas kõneviisis. Igal juhul on võimalik tegevusettepanekule järgmises voorus reageerida verbikorduse abil.

Verbide taaskasutus ja keeletüpoloogia

Verbi taaskasutamine järgnevates lausungites on üks eesti keelele laiemalt omane joon. Kõige silmapaistvam on keeleteadlaste jaoks olnud verbide kordamine üldküsümuse vastustes. Selle järgi on eesti keelt võimalik liigitada kajavastuse keeleks. Väidetavasti on maailma keeltes kolme tüüpi üldküsümuse vastuseid: partiklivastused (*jah, ei*), kajavastused (tavaliselt verbikordus) ja tõesushinnanguvastused (*õige/vale*) (Sadock, Zwicky 1985; König, Siemund 2007). Eesti keeles kasutatakse nii esimesi kui ka teisi (Keevallik 2009) ning nende kahe tüübi segamine pole maailma

keeltes sugugi haruldane (vt ülevaadet Jones 1999). Tundub aga, et verbide taaskasutamise võimalus ettepaneku vastusena kuulub samasse ritta.

Nii nagu mitmes germaani keeles (inglise, saksa, rootsi) ei saa üldküsümise vastuseks olla ainult verbikordus, nii ei saa neis ka ettepanekule vastata verbikordusega. See asendatakse vajaduse korral hoopis kõige üldisema tähendusega verbiga 'tegema'. Nii oleks näite (1) tõlge inglise, saksa ja rootsi keeles järgmine:

- (1a) A: Can I call you in about an hour?
B: **Do** that!
*Call!
- (1b) A: Kann ich dich in ungefähr einer Stunde anrufen?
B: **Tu** das!
*Ruf an!
- (1c) A: Kan jag ringa dig om ungefär en timme?
B: **Gör** det!
*Ring!

Analoogselt ei saa neis keeltes üldküsümise vastust tõlkida ainult verbikordusega (+ isikupronoomen), vaid selle asemel kasutatakse üldverbi, lisaks mõnes keeles ka anafoorilist demonstratiivpronoomenit. Näiteks järgneva eestikeelse vestlusõigu tõlked:

- (17) L: /---/ ema **teab** et sa **siin** oled võe. (0,8)
K: tea:b?
- (17a) L: Does mother know that you're here?
K: She **does**.
*(She) knows.
- (17b) L: Weiß Mama, dass du hier bist?
K: Das **tut** sie.
* (Sie) weiß.
- (17c) L: Vet mamma att du är här?
K: Det **gör** hon.
*(Hon) vet.

² Saksakeelsed näited on kontrollinud Bettina Jobin.

Ja vastupidi: kui keeles on laialdaselt kasutusel üldküsümise verbikordusvastus, nagu soome ja vene keeles, siis saab ka ettepanekule vastata verbikordusega. Näidete (1) ja (17) tõlked neis keeltes oleksid järgmised:

- (1d) A: Voinko sulle **soittaa** noin yhden tunnin kuluttua?³ (ettepanek)
B: **Soita!**
- (17d) L: **Tietää**kö äiti et sä olet täällä?
K: **Tietää**. (üldküsimus)
- (1e) A: Могу ли я тебе **позвонить** примерно через час?⁴ (ettepanek)
B: **Позвони!**
- (17e) L: А мама **знает** что ты здесь?
K: **Знает**. (üldküsimus)

Mõnevõrra erandlik on prantsuse keel, kus ettepanekule saab verbiga vastata ja kus mõnel puhul saab ka üldküsümise vastuses verbi korrata, kuid mitte ilma anafoorse objektita.

- (1f) A: Puis-je te **téléphoner** à peu près dans une heure?⁵ (ettepanek)
B: **Téléphone!**
- (17f) L: Maman **sait** que tu es là?
K: Elle le **sait**. (üldküsimus)

Kõikidel juhtudel säilib nõustumisel siiski käskiv kõneviis, mis näitab selle grammatilise vahendi seotust kindla tegevustüübiga ja seose universaalsust. Igas kultuuris on vajadus ja võimalus eelkõneleja ettepanekuga tugevalt nõustuda ning markeerida oma osalust ettepanekuga tegevuses. Terves reas keeltes tehakse seda 1. isikus väljendatud või 1. isiku kohta käiva ettepaneku järel käskivas kõneviisis. Üldisem järeldus sellest on, et grammatika kirjeldus saab oluliselt täpsem, kui arvestada tegevuslikke ja järjendilisi aspekte.

Mis puutub tüpoloogiasse, siis ei piirdu ülal kirjeldatud verbi taaskasutamise muster üldküsümise ja tegevusettepanekuga. Eesti keeles taaskasutatakse verbi üldiselt järgnevates lausetes ning ülal mainitud germaani keeltes asendatakse see 'tegema'-verbiga. Nähtus hakkab silma nii tõlkides kui ka uurides eesti keele erikujusid, mis kaua germaani keel-

³ Soomekeelsed näited on kontrollinud Ulla Lundgren.

⁴ Venekeelsed näited on kontrollinud Julia Nielsen.

⁵ Prantsuskeelsed näited on kontrollinud Coco Norén ja Charlotte Lindgren.

tega kontaktis olnud. Nii näiteks on Rootsi eesti keeles dokumenteeritud järgmised näited.

- (18) S: a ma arvasin et ma tunnen ära ja: ja:, aga see oli väga suur pettumus et ma ei teinud küll.
- (19) A: ma arvan et, e me mängime täna umbes sama hästi, kui tehti kaksikend või kolgend aastat tagasi,
- (20) P: tuled sa välja kui ei ole peakoosolek.
A: just just just nii peab tegema.

Eesti eesti keeles oleks samades positsioonides ilmselt taaskasutatud eelmise (osa)lausungi verbi. Üldküsimusele vastamisel Rootsi eesti keeles on asendust 'tegema'-verbiga kirjeldanud mitmed uurijad (Allik 2002: 72–74; Laagus *et al.* 2004: 33; Keevallik 2006: 93–94). Teisalt on ju ka eesti keeles võimalik vastata ettepanekule lausungiga 'Tee seda!', mis võib olla pikaaegsete germaani kontaktide vili. Kuid vähemalt kõnekeele korpuste põhjal esineb verbiasendust kordusega võrreldes üliharva. Kokkuvõtteks tundub, et keelte tüpoloogiliste erinevuste hulka võiks koos üldküsimuse vastusega arvata veel terve hulga teisi kontekste ja järjendeid, milles esineb nn kajavastusega sarnane verbikordusmuster.

Kirjandus

- Allik, Mari 2002. Lõuna-Rootsi noored eestlased: nende keel ja identiteet. Magistritöö. Tartu Ülikooli eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond.
- EKG II = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: Kiri. Trüki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- EKK 2007 = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Mati, Helle Metslang 2004. Grammar and pragmatics: Changes in the paradigm of the Estonian imperative. – *Linguistica Uralica* XL: 3, 161–178.
- Jones, Bob Morris 1999. The Welsh Answering System. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Kasterpalu, Riina 2005. Partiklid *jah*, *jaa* ning *jajaa* naaberpaari järelliikmena müügiläbirääkimistes. – *Keel ja Kirjandus* 11, 12, 873–890, 996–1012.

- Keevallik, Leelo 2006. Keelekontakt ja pragmaatika. – Teoreetiline keeleteadus Eestis II. Toim. Ilona Tragel ja Haldur Õim. (= Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 7.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 85–96.
- Keevallik, Leelo 2009. Üldküsimuse lihtvastuste funktsioonid. – *Keel ja Kirjandus* 1, 33–53.
- Keevallik, Leelo (ilmumas). Social action of syntactic reduplication. – *Journal of Pragmatics*.
- König, Ekkehard, Peter Siemund 2007. Speech act distinctions in grammar. – *Language Typology and Syntactic Description*. Vol. 1: Clause Structure. Ed. by Timothy Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, 276–324.
- Laagus, Aino, Birute Klaas, Mari Allik 2004. Lõuna-Rootsi eestlased ja nende keel. Valimik intervjuusid. (= Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised 4.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Metslang, Helle 1981. Kõsilause eesti keeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Metslang, Helle 2004. Imperative and related matters in everyday Estonian. – *Linguistica Uralica* XL: 4, 243–256.
- Sadock, Jerrold, Zwicky, Arnold 1985. Speech act distinctions in syntax. – *Language Typology and Syntactic Description*. Vol. 1: Clause Structure. Ed. by Timothy Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, 155–196.
- Stivers, Tanya 2005. Modified repeats. One method for asserting primary rights from second position. – *Research on Language and Social Interaction* 2, 131–158.

Leelo Keevallik
nüüdiskeelte õppetool
Uppsala ülikool
Box 636
752 16 Uppsala
Rootsi
Leelo.Keevallik@moderna.uu.se

Imperative in complying turns and the typology of answers

Leelo Keevallik

Imperative has traditionally been treated as a grammatical feature characteristic of first pair parts in adjacency pairs, expressing orders, requests, challenges, and demands. These actions make relevant compliance as the next action. In a number of languages, however, Estonian among them, imperative is also used in second pair parts. It occurs as a response to a proposal that is expressed in first person but implies collaboration on behalf of the recipient. As a rule, the verb from the first pair part of the adjacency pair (proposal) is repeated in the complying imperative response. The sequence *proposal in 1st person – compliance in 2nd person imperative* constitutes a grammatical configuration that results from the particular interactional goals of the speakers. Without taking into consideration the specifics of social actions and their sequencing, the configuration is impossible to characterize, as the syntax of the proposals varies.

As an alternative to the generic response with particle *jaa/jah*, a verb repeat is a more independent action that enhances the social and deontic force of the answer. By complying with a verb, the speaker makes a stronger commitment to the proposed activity.

Verb repeats, albeit not in the imperative, are also possible as responses to proposals in other persons in Estonian. In addition, they occur as responses to yes/no questions. The latter pattern has been described as a typological feature in the world's languages. It seems that the possibility of imperative responses co-occurs with verb repeat responses to questions. In varieties of Estonian that have been in close contact with languages that do not reuse verbs in the same way, such as Swedish, verbs are instead replaced with 'do' in the second pair part.

The study is based on spoken language corpora.

Keywords: pragmatics, interactional linguistics, Estonian grammar, echo-answer, language typology, interactional sequence, adjacency pair, second pair part, response

OLEMA-VERBI ELLIPSIST EESTI KIRJAKEELES¹

PETAR KEHAYOV

Annotatsioon. Artiklis vaadeldakse koopula ja abiverbina talitleva *olema*-verbi ellipsit eesti kirjakeeles. Uurimuse lähtematerjaliks on elliptilised laused, mis pärinevad viie sajandi jooksul ilmunud eestikeelsetest tekstidest. Artiklis püütakse selgitada, mis on elliptiliste lausete kõige tüüpilisemad omadused ja millistes kontekstides on ellipsi esinemine kõige tõenäolisem. Uurimuse teine ülesanne on tuvastada need keeleajaloolised seigad, mis on ellipsi ebahütlase leviku põhjuseks tänapäeva keele struktuuris. Artiklis leitakse, et keelekontaktidest alguse saanud muutused on toimunud koos mõnede keelesiseste ellipsi esinemist soodustavatele mõjuritega.

Võtmesõnad: süntaks, eesti keel, läänemeresoome keeled, keelekontaktid, koopula, abiverb, ellips

1. Sissejuhatus. *Olema* ellips didaktilise ja deskriptiivse probleemina

Eesti keelt õppiv välismaalane kuuleb oma keeleõpetaja käest tavaliselt, et koopula/abiverb *olema* on eesti keeles kohustuslik. Pärast mõningat kokkupuudet eesti kirja- ja kõnekeelega jõuab keelt õppiv soomlane, bulgaarlane või prantslane aga kurvastava äratundmiseni: eestlased jätaavad verbi *olema* tihti ära, ilma et nad oleksid võimelised ütleva, millal nad seda teevad. Selgust ei too ka grammatikate uurimine.

.EKG, seni mahukaim eesti keele grammatika, juhib *olema*-verbi ärajätmise võimalusele tähelepanu mitmes kohas. Teise köite 36. leheküljel väidetakse: „Elliptilised minevikulaused, kus puudub *olema* vorm mineviku kesksõna juures, on samuti mõtestatud kvotatiivsetena. Nt [---] *Mari*

¹ Artikkel on valminud ETFi grantide 7006 ja 7464 toetusel. Olen uurimise käigus osutatud abi eest tänulik Vahur Aabramsile, Martin Ehalale, Mati Ereltile, Külli Habichtile, Heiki-Jaan Kaalepile, Helen Pladole, Liina Lindströmile, Helle Metslangile, Pille Penjamile, Hannu Tommolale, Eva Velskerile ja Virve Vihmanile.

